

O ZAŠТИTI PRAVA SAMOUPRAVLJANJA PRIVREDNIH ORGANIZACIJA I RADNIH LJUDI U NJIMA

Ustav SFRJ i republički ustavi predviđaju samoupravna prava kako za privredne i druge radne organizacije, tako i za radne ljude kao pojedince. Odredbama Ustava SFRJ predviđeno je pravo samoupravljanja kao osnovno lično i političko pravo radnih ljudi u Jugoslaviji. Pravo samoupravljanja obuhvata pored samoupravljanja radnih organizacija i radnih ljudi u radnim i drugim samoupravnim organizacijama i samoupravljanje u društveno-političkim zajednicama. Međutim, u cilju obezbeđivanja jedinstvenog društveno — ekonomskog položaja radnih ljudi, zakonom i statutom određuje se i pravo samoupravljanja radnih ljudi koji rade u državnim organima i društveno-političkim organizacijama, ili udruženjima građana. Najzad, prema Ustavu SFRJ, radni ljudi koji ličnim radom vrše samostalnu kulturnu, profesionalnu ili drugu sličnu delatnost, imaju u načelu isti društveno-ekonomski položaj i u osnovi ista prava i obaveze kao i radni ljudi u radnim organizacijama (čl. 14).

Pravo samoupravljanja radnih ljudi predviđeno Ustavom SFRJ i republičkim ustavima predstavlja osnov i uslov za ostvarivanje i drugih prava. Na osnovu prava samoupravljanja za radne ljude nastaje čitav niz drugih pojedinačnih prava, kao što su: pravo izbora i opoziva, pravo upravljanja privrednim i drugim organizacijama, pravo pretresanja rada državnih organa itd. Prava samoupravljanja privrednih organizacija predviđena su Ustavom SFRJ (čl. 9), ustavima socijalističkih republika, Osnovnim zakonom o preduzećima, kao i drugim propisima.

I. ZAŠTITA SAMOUPRAVNICH POJEDINAČNIH PRAVA RADNIH LJUDI PRIVREDNE ORGANIZACIJE

U Osnovnom zakonu o preduzećima najpre je proglašeno načelo da niko ne može ograničiti, niti lišiti prava u upravljanju nijednog člana radne zajednice u preduzeću. Član radne zajednice ne može biti pozvan na odgovornost, osim ako se radi o krivičnim delima, niti može ma na koji način biti stavljen u nepovoljniji položaj zbog svojih mišljenja i predloga u vezi sa ostvarivanjem samoupravljanja i poslovanja preduzeća iznetih na zborovima radnih ljudi, pred organima upravljanja u preduzeću ili pred drugim organima i organizacijama koji su pozvani da raspravljaju o samoupravljanju i drugim pitanjima u predu-

zeću (čl. 71. OZP). Navedena odredba Osnovnog zakona o preduzećima u stvari označava pretpostavku za ostvarivanje samoupravljanja u najpunijem smislu reči. Članovima radne zajednice obezbeđuje se slobodno iznošenje mišljenja i predloga bilo na sednicama organa upravljanja, na zborovima radnih ljudi, odnosno na drugim skupovima u preduzeću.

Zaštita pojedinačnih prava samoupravljanja sadržana je i u Osnovnom zakonu o radnim odnosima (čl. 107. st. 2) prema kome radna zajednica ne može da doneše odluku o prestanku rada u privrednoj organizaciji zbog ukidanja radnog mesta odnosno trajnijeg smanjenja rada ili poslovanja protiv volje radnika koji je izabran za člana radničkog saveta ili upravnog odbora privredne organizacije. Postoji mišljenje da se ova zaštita može statutom proširiti i na članove drugih organa preduzeća, kao na primer, na članove nadzornog organa, ili na članove organa upravljanja delova preduzeća (radničkog saveta fabrike odnosno pogona saveta radne jedinice i dr.).

Treba dodati da se zaštita pojedinačnih prava samoupravljanja manifestuje i u zaštiti izbornog prava obezbeđenog Zakonom o biračkim spiskovima i Osnovnim zakonom o izboru radničkih saveta i drugih organa upravljanja u radnim organizacijama (čl. 72 — 74).

Zaštita pojedinačnih prava samoupravljanja upotpunjena je i odredbom Osnovnog zakona o preduzećima (čl. 72), prema kojoj članovi radne zajednice moraju na način predviđen statutom biti redovno upoznавани sa radom organa upravljanja, sa izvršavanjem planova i poslovanja, i sa materijalnim i finansijskim stanjem preduzeća. Ova odredba u stvari predstavlja konkretizaciju odredbe čl. 34. tačke 5. Ustava SFRJ, prema kojoj se svakom građaninu zajemčuje pravo da bude obavešten o radu predstavničkih tela i njihovih organa, organa društvenog samoupravljanja i organizacija koje vrše poslove od javnog interesa, a posebno se zajemčuje pravo da u radnoj organizaciji u kojoj radi i drugoj organizaciji u kojoj ostvaruje svoj interes bude upoznat s materijalnim i finansijskim stanjem, sa izvršavanjem planova i poslovanjem, uz obavezu čuvanja poslovne i druge tajne.

Zaštitu svojih samoupravnih prava članovi radne zajednice mogu ostvarivati upotreboom odgovarajućih pravnih sredstava.

Tako, na primer, ako je pojedinačnim aktom privredne organizacije povređeno pravo samoupravljanja članu radničkog saveta ili upravnog odbora privredne organizacije na taj način, što je donet akt o prestanku rada u privrednoj organizaciji zbog ukidanja radnog mesta odnosno trajnog smanjenja rada ili poslovanja, član radničkog saveta odnosno upravnog odbora može u cilju ostvarenja povređenog samoupravnog prava podneti tužbu sudu opšte nadležnosti i zasnovati radni spor u smislu člana 124. Osnovnog zakona o radnim odnosima. Tužba se podnosi protiv akta koji je postao konačan u roku od 30 dana, s tim da rok počinje teći od dana dostavljanja konačnog rešenja odnosno od isteka u roku u kome je drugostepeni organ privredne organizacije bio dužan doneti akt.

Ako je članu radne zajednice privredne organizacije konačnim pojedinačnim aktom privredne organizacije povređeno drugo pravo samoupravljanja (a ne pravo o kome je reč u čl. 107. Osnovnog zakona o radnim odnosima odnosno u členu 74. Osnovnog zakona o preduzećima

ili drugo osnovno pravo odnosno sloboda, a nije predviđena druga sud-ska zaštita, član radne zajednice privredne organizacije ima pravo da protiv takvog akta podnese tužbu nadležnom vrhovnom суду kojim će tražiti zaštitu tog prava odnosno slobode (član 68. Zakona o upravnim sporovima) — (vidi o tome detaljnije u odeljku II ovog napisa).

Ako su pojedinom članu radne zajednice privredne organizacije prava samoupravljanja i druga osnovna prava i slobode povređena *radnjom* odgovornog lica u privrednoj organizaciji, kojim se protivno zakonu sprečava ili ograničava određenom članu radne zajednice vršenje takvog prava ili slobode, član radne zajednice privredne organizacije može tražiti zaštitu povređenih prava i slobode kod nadležnog okružnog suda (čl. 69 — 78. Zakona o upravnim sporovima).

II. ZAŠTITA KOLEKTIVNIH PRAVA SAMOUPRAVLJANJA

1. — Kad se radi o *zaštiti kolektivnih prava samoupravljanja*, imaju se u vidu samoupravna prava radnih ljudi koja oni ostvaruju na zborovima radnih ljudi, na referendumu, kao i u okviru organa upravljanja privredne organizacije. Zaštita kolektivnih prava samoupravljanja uglavnom regulisana je odredbama čl. 73 — 76. Osnovnog zakona o preduzećima.

Zaštita kolektivnih prava samoupravljanja radnih ljudi u preduzeću ostvaruje se najpre na taj način, što je predviđena dužnost za organe upravljanja preduzeća određenih statutom, da uzmu u razmatranje i zauzmu stav po svakom predlogu i mišljenju organa upravljanja delova preduzeća i da ih obaveste o svom stavu (čl. 73. OZP). Zakonom nije određen organ upravljanja preduzeća koji će biti dužan da razmatra predloge i mišljenja organa upravljanja delova preduzeća i da o njima zauzima svoj stav, već je to prepusteno statutu da odredi odgovarajući organ upravljanja. Prema tome, to može biti radnički savet, ali statutom se može predvideti da dužnost razmatranja i zauzimanja stava ima i upravni odbor preduzeća. Ukoliko se pak radi o pitanjima koja su od naročitog značaja, o kojima postoje predlozi ili mišljenja organa upravljanja delova preduzeća, statutom se može predvideti obaveza za radnički savet i upravni odbor preduzeća da takve predloge i mišljenja uzme u razmatranje i po njima zauzme određen stav.

Ovde treba dodati i obavezu organa upravljanja preduzeća, da uzmu u razmatranje svaki predlog zbora radnih ljudi preduzeća i zborova radnih ljudi radnih jedinica i drugih delova preduzeća i da po njima zauzmu stav, a ako predlog nije usvojen i da upoznaju predlagачa sa razlozima zbog kojih predlog nije usvojen (čl. 70. stav 2. OZP).

2. — Osnovnim zakonom o preduzećima predviđena je specifična vrsta ustavnog spora o zaštiti prava samoupravljanja. Naime, ustavni sud je ovlašćen je da rešava o zaštiti prava samoupravljanja koje je povređeno pojedinačnim aktom: 1) organa upravljanja preduzeća; 2) radne zajednice preduzeća; 3) organa upravljanja dela preduzeća; 4) radne zajednice dela preduzeća (čl. 75. OZP).

Zaštita ustavnog suda može se tražiti kad je pojedinačnim aktima navedenih organa povređeno pravo samoupravljanja: a) radne zajednice

preduzeća; b) radne zajednice dela preduzeća; c) organa upravljanja dela preduzeća.

Da bi ustavni sud mogao biti nadležan da rešava o zakonitosti navedenih pojedinačnih akata potrebno je da Osnovnim zakonom o preduzećima nije predviđena nadležnost drugog suda.

Za pokretanje postupka ocene ustavnosti i zakonitosti pojedinačnih akata navedenih organa preduzeća pred ustavnim sudom potrebno je, prema tome, da su ispunjeni sledeći uslovi: a) da je pojedinačnim aktom navedenih organa preduzeća povređeno pravo samoupravljanja radne zajednice preduzeća, radne zajednice dela preduzeća, ili organa upravljanja dela preduzeća; b) da o zaštiti povređenog prava samoupravljanja Osnovnim zakonom o preduzećima nije predviđena nadležnost drugog suda.

Na koji se način određuje nadležnost ustavnih sudova za ocenu ustavnosti pojedinačnih pravnih akata? Suprotno pravilu da se nadležnost ustavnih sudova kad je u pitanju ocena ustavnosti opštih akata određuje s obzirom na pitanje da li su povređena prava predviđena Ustavom Jugoslavije ili republičkim ustawima, u slučaju povrede ustavnih prava pojedinačnim pravnim aktima nadležnost ustavnog suda određuje se s obzirom na organe koji su doneli protivustavne pojedinačne akte. Ustavni sud Jugoslavije nadležan je da odlučuje o zaštiti prava samoupravljanja kad su ta prava povređena pojedinačnim aktom centralnih organa organizacije čija se delatnost u vršenju javnih ovlašćenja prostire na teritoriju cele Jugoslavije. Međutim, Ustavni sud Jugoslavije može biti nadležan i u drugim slučajevima koje odredi savezni zakon, a nije obezbeđena druga sudska zaštita (čl. 36. ZUSJ). Na primer, ako bi pojedinačnim aktom Zajednice Jugoslovenskih pošta, telegrafa i telefona ili Zajednice jugoslovenskih železnica bilo povređeno samoupravno pravo subjekata o kojima je napred reč, za ocenu ustavnosti takvog pojedinačnog akata bio bi nadležan Ustavni sud Jugoslavije.

Republički ustavni sudovi nadležni su za ocenu ustavnosti pojedinačnih akata organizacija čija se delatnost ne proteže na teritoriju cele Jugoslavije, ili ako se delatnost organizacije proteže na teritoriju cele Jugoslavije, ali pojedinačni akt nije doneo njen centralni već niži organ, odnosno za ocenu ustavnosti pojedinačnih akata svih ostalih preduzeća. Prema tome, republički ustavni sud biće nadležan i kad je pojedinačnim aktom povređeno samoupravno pravo navedenih subjekata, koje je predviđeno Ustavom Jugoslavije.

Predlog za pokretanje postupka podnosi se u roku od tri meseca od dana dostavljanja pojedinačnih akata (čl. 38. ZUSJ; odnosno odgovarajuće odredbe republičkih zakona).

U zahtevu kojim se traži poništavanje ili ukidanje pojedinačnog akta kao protivustavnog, treba navesti da li se zahteva poništavanje pojedinačnog akata u celosti ili pojedinih njegovih delova. Zatim treba zahtevati i otklanjanje posledica nastalih donošenjem odnosnog pojedinačnog pravnog akata. Najzad, u zahtevu treba istaći da postoje uslovi za pokretanje postupka o oceni ustavnosti odgovarajućeg pojedinačnog pravnog akta.

Kad utvrди da je pojedinačnim aktom nekog organa i organizacije povređeno ustawom utvrđeno pravo samoupravljanja, ustavni će sud,

prema okolnosti slučaja, poništiti, ukinuti ili izmeniti taj akt, i odrediti da se ukinu posledice koje su iz takvog akta prozašle. Prema tome, sadržina odluke ustavnog suda zavisi od konkretnog slučaja, pa prema tome ustavni sud odlučuje i o tome da li će se akt *poništiti*, što znači ukloniti posledice koje su iz takvog akta proizašle ili će se samo *ukinuti*, tj. onemogućiti dejstvo za ubuduće, ili će se izvršiti odgovarajuća izmena u spornom pojedinačnom aktu.

3. — Ovde treba dodati još jednu mogućnost intervencije nadležnog ustavnog suda, a u vezi sa rešavanjem statusnih pitanja preduzeća. Osnovnim zakonom o preduzećima (čl. 74) predviđena je mogućnost za radne ljude preduzeća da na zboru radnih ljudi podnesu predlog o obrazovanju radne jedinice, o ostvarivanju i obimu samoupravljanja u delu preduzeća (pogon, fabrika, itd.), o izdvajanju dela u samostalno preduzeće i o drugim statusnim pitanjima. Ako se radnički savet ne složi sa predlogom zбора radnih ljudi, zbor radnih ljudi ili radnički savet mogu zahtevati posredovanje mešovite arbitraže i iznošenje odnosnog pitanja na referendum. Međutim, zbog radnih ljudi može statiti i zahtev za pokretanje postupka pred nadležnim ustavnim sudom. Prema tome, kad postoji spor o statusnim pitanjima između zбора radnih ljudi i radničkog saveta preduzeća, zbor radnih ljudi ima pravo da spor iznese pred *nadležni ustavni sud*. Ovo pravo zбора radnih ljudi nije ničim ograničeno, zbog čega i ustavni sud ima široko ovlašćenje za rešavanje ove vrste sporova.

Nadležnost ustavnog suda se određuje na isti način kao u gornjem slučaju, kad su u pitanju pojedinačni akti preduzeća.

III. SUDSKA ZAŠTITA USTAVOM UTVRĐENIH PRAVA PRIVREDNIH ORGANIZACIJA, POVREĐENIH POJEDINAČNIM AKTIMA

Zakonom o upravnim sporovima (čl. 68) predviđeno je pravo svakog fizičkog i pravnog lica, pa prema tome i pravo privredne organizacije, kao i članova radne zajednice privredne organizacije da u slučaju kad smatra da joj je konačnim pojedinačnim aktom povređeno ustavom utvrđeno pravo samoupravljanja ili drugo osnovno pravo ili sloboda, a nije predviđena druga sudska zaštita, da zahteva od nadležnog vrhovnog suda zaštitu tog prava ili slobode.

Za podnošenje zahteva za zaštitu ustavom utvrđenih prava u smislu čl. 68. ZUS potrebno je da budu ispunjena tri pozitivna i jedan negativan uslov.

Pozitivni uslovi su: a) postojanje pojedinačnog akta. Pod pojedinačnim aktom podrazumeva se kako pojedinačni akt državnog organa, tako i pojedinačni akt radne i druge organizacije donet van upravnog postupka; b) pojedinačni akt treba da bude konačan. »Konačnost« označava da se protiv pojedinačnog akta ne može upotrebiti redovno pravno sredstvo, odnosno da je redovno pravno sredstvo protiv tog pojedinačnog akta već upotrebljeno; c) potrebno je da je konačnim pojedinačnim aktom povređeno ustavom utvrđeno pravo samoupravljanja ili drugo osnovno pravo ili sloboda pojedinca, pravnog lica ili druge stranke odnosno privredne organizacije. Prava samoupravljanja radnih ljudi, radnih i drugih organizacija predviđena su, na primer,

u osnovnim načelima Ustava SFRJ, u čl. 9, 34, 91—93. i drugim odredbama Ustava SFRJ, odnosno odgovarajućim odredbama republičkih ustava. Osnovna prava i slobode čoveka i građanina predviđena su, na primer, odredbama čl. 32—70. i drugim odredbama Ustava SFRJ, a izvesna prava i odgovarajućim odredbama republičkih ustava.

Sem pozitivnih uslova potrebno je da bude ispunjen i negativni uslov koji se sastoji u tome, da za zaštitu prava samoupravljanja ili drugih osnovnih prava i sloboda garantovanih ustavom nije predviđena druga sudska zaštita.

Ako su ispunjeni navedeni uslovi, privredna organizacija može podneti zahtev za zaštitu određenog prava ili slobode nadležnom vrhovnom sudu, ovlašćenom za rešavanje upravnih sporova.

Nadležnost za odlučivanje o zahtevu za zaštitu ustavom utvrđenih prava određuje se shodno odredbama Zakona o upravnim sporovima. Prema tome, Vrhovni sud Jugoslavije biće nadležan da odlučuje o zahtevima protiv pojedinačnih akata saveznih organa i organizacija koje vrše javna ovlašćenja na teritoriji cele Jugoslavije, odnosno protiv pojedinačnih akata organizacija koje su osnovali savezni organi.

Republički vrhovni sud biće nadležan da odlučuje o zahtevima protiv pojedinačnih akata drugih organa, sem vojnih organa i organizacija.

Vrhovni vojni sud biće nadležan da odlučuje o zahtevima upravljenim protiv pojedinačnih akata vojnih organa.¹

IV. ZAŠTITA SAMOUPRAVNIH PRAVA PRIVREDNIH ORGANIZACIJA POVREĐENIH OPŠTIM AKTIMA

Samoupravna prava privrednih organizacija mogu biti povređena opštim ili pojedinačnim aktom državnog organa. Nije, međutim, isključena mogućnost da tu povreda može izvrši bilo opštim aktom ili pojedinačnim aktom i druga radna odnosno samoupravna organizacija koja vrši javna ovlašćenja.

Razmotrićemo pitanje zaštite samoupravnih prava privrednih organizacija povređenih opštim aktom državnog organa odnosno radne ili druge organizacije koja vrši javna ovlašćenja, dok se zaštita samoupravnih prava privredne organizacije koja su povređena pojedinačnim aktom državnog organa odnosno organizacije koja vrši javna ovlašćenja (a ne radi se o upravnom aktu ili drugom pojedinačnom aktu protiv koga je dozvoljena posebna sudska zaštita) ostvaruje tužbom odnosno zahtevom nadležnom vrhovnom суду, koji se podnosi po članu 68. Zakona o upravnim sporovima (o čemu je napred bilo reči).

Ukoliko su samoupravna prava privrednih organizacija povređena opštim aktom državnog organa ili organizacije koja vrši javna ovlašćenja, zaštitu ovih prava privredna organizacija može da ostvaruje kod nadležnog ustavnog suda. Ovde treba istaći da privredna organizacija može pokrenuti postupak za ocenu ustavnosti opšteg akta državnog organa ili druge organizacije koja vrši javna ovlašćenja samo kad je

¹ Vidi opširnije o ovom institutu u našem članku: »Sudska zaštita ustavom utvrđenih prava, povređenih pojedinačnim aktima (»Arhiv za pravne i društvene nauke«, br. 2/66).

tim aktom povređeno neko njeno pravo utvrđeno u Ustavu SFRJ ili u republičkom ustavu. U ovom slučaju privredna organizacija ima pravo da pokrene postupak pred nadležnim ustavnim sudom. Međutim, ako je opštim aktom državnog organa ili organizacije koja vrši javna ovlašćenja povređeno pravo privredne organizacije koje nije utvrđeno u Ustavu, već u drugim opštim aktima državnih organa (zakonom, uredbom itd.). Privredna organizacija nema pravo na pokretanje odgovarajućeg postupka pred ustavnim sudom. Ali se privredna organizacija u ovom slučaju može obratiti ustavnom судu predstavkom i zahtevati da sud po svojoj inicijativi pokrene postupak o oceni saglasnosti spornog opšteg akta sa zakonom.

Samoupravna prava privrednih organizacija mogu biti povređena opštim aktom državnih organa ili organizacija koja vrši javna ovlašćenja na taj način, što se pravo organizacije isključuje ili se sužava, ograničava odnosno uslovjava. Samoupravna prava mogu biti i na drugi način povređena putem opšteg akta državnog organa odnosno organizacije koja vrši javna ovlašćenja (na primer, može se predviđeti uredbom izvršnog veća obaveza za privrednu organizaciju da odgovaraajući opšti akt podnosi na potvrdu ili saglasnost određenom organu društveno-političke zajednice). S obzirom da se opšti akt državnog organa odnosno organizacije koja vrši javna ovlašćenja odnosi na neodređen broj lica i neodređen broj slučajeva, razumljivo je da nije potrebno da se u opštem aktu državnog organa odnosno organizacije koja vrši javna ovlašćenja izrično navodi određena privredna organizacija. Dovoljno je da su opštim aktom povređena samoupravna prava odgovarajućih privrednih organizacija.

Samoupravna prava privrednih organizacija mogu biti povređena opštim aktom državnih organa odnosno organizacija koja vrši javna ovlašćenja i kad opšti akt ne vreda materijalno ustavno pravo privredne organizacije, ali postoji povreda formalnih ustavnih odredaba koja se sastoji bilo u tome, što ga je doneo nenadležni organ, bilo što je donet po postupku koji je protivan ustavnim odredbama.

Za određivanje nadležnosti Ustavnog suda Jugoslavije odnosno republičkih ustavnih sudova u vezi sa ocenom zakonitosti opštih pravnih aktova državnih organa odnosno organizacija koje vrše javna ovlašćenja nije merodavan organ društveno-političke zajednice koji je akt doneo, već pitanje da li se tim aktom vredaju prava privredne organizacije utvrđena u Ustavu SFRJ, ili prava privredne organizacije utvrđena odredbama ustava socijalističke republike. Prema tome, ako je opštim aktom bilo koga državnog organa (saveznog, republičkog, pokrajinskog, sreskog, opštinskog) ili organizacije koja vrši javna ovlašćenja povređeno samoupravno pravo privredne organizacije utvrđeno Ustavom SFRJ, u pogledu ocene ustavnosti tog akta biće nadležan Ustavni sud Jugoslavije. Ako je pak opštim aktom državnog organa ili organizacije koja vrši javna ovlašćenja povređeno samoupravno pravo privredne organizacije koje je utvrđeno ustavom odgovarajuće socijalističke republike, u tom slučaju ocenu ustavnosti tog akta vrši nadležni ustavni sud.

Kad je povređeno pravo privredne organizacije utvrđeno Ustavom Jugoslavije odnosno odgovarajućim ustavom socijalističke republike,

privredna organizacija ima pravo da sama neposredno pokrene postupak za ocenjivanje ustavnosti i zakonitosti pred Ustavnim sudom Jugoslavije, odnosno pred republičkim ustavnim sudom (čl. 249. Ustava SFRJ)

Ako je privredna organizacija neposredno pokrenula postupak pred nadležnim ustavnim sudom za ocenu ustavnosti opštег akta državnog organa odnosno organizacije koja vrši javna ovlašćenja, u tom slučaju nastaje obaveza za nadležni ustavni sud da takav postupak pokrene.

O pokretanju postupka za ocenjivanje ustavnosti i zakonitosti spornog opštег pravnog akta donosi odluku radnički savet privredne organizacije, koji će podneti odgovarajući zahtev u ustavnom суду. Sporno je pitanje koji je organ u privrednim organizacijama koje vrše poslove od posebnog društvenog interesa ovlašćen da podnese zahtev odnosno predstavku za pokretanje postupka ocenjivanja ustavnosti i zakonitosti spornog opštег pravnog akta. S obzirom da u privrednim organizacijama koje vrše poslove od posebnog društvenog interesa postoji radnički savet u užem sastavu i radnički savet u širem sastavu, mogao bi se izvesti zaključak da svaki od ovih organa ima pravo na podnošenje predloga odnosno predstavke za pokretanje postupka, ukoliko je spornim opštim pravnim aktom povređeno samoupravno pravo iz njegovog delokruga.

U svom zahtevu za ocenu ustavnosti i zakonitosti spornog opštег upravnog akta privredna organizacija treba da navede najpre da li je opšti akt po njenom mišljenju u celosti protivan ustavu ili je protivan ustavu samo deo spornog opštег pravnog akta. Razume se da je privredna organizacija dužna da navede i razloge na osnovu kojih zasniva ovakvo svoje tvrdjenje. Postavljajući zahtev da se utvrdi nesaglasnost opštег akta sa ustavom (bilo u celini, bilo pojedinih njegovih delova), privredna organizacija ima pravo da traži da se taj sporni opšti pravni akt poništi (izuzev ako se radi o zakonu), odnosno može zahtevati od suda da se doneše odluka kojom će se priznati pravo privredne organizacije na izmenu pojedinačnog akta donetog na njenu štetu, a na osnovu protivustavnog opštег akta, pa i u slučaju kad je od donošenja pojedinačnog akta proteklo više od šest meseci. Razume se da ustavni sud može utvrđivati ustavnost spornog opštег upravnog akta i van okvira iznetog u zahtevu privredne organizacije.

Ako ustavni sud utvrdi da je opštim aktom povređeno samoupravno pravo privredne organizacije, on će doneti odluku čija sadržina zavisi od — spornog opštег pravnog akta.

Naime, ako je ustavni sud u toku postupka utvrdio da zakon nije u saglasnosti sa ustavom, o svojoj odluci odmah obaveštava Saveznu odnosno republičku skupštinu. Ako skupština u roku od šest meseci od dana objavljivanja odluke ustavnog suda ne dovede zakon u sklad sa ustavom, sud će svojom odlukom utvrditi da je zakon prestao da važi u celosti ili da su prestale da važe samo pojedine njegove odredbe, koje su protivne ustavu.

Ako se pak radi o drugim propisima državnih organa (osim zakona) ili o drugim opštim aktima organizacija koje vrše javna ovlašćenja, ukoliko je ustavni sud utvrdio njihovu neustavnost, on će svojom odlukom poništiti ili ukinuti taj propis odnosno drugi opšti akt. Ra-

zume se da je ustavni sud i u ovom slučaju ovlašćen da odgovarajući opšti akt poništi ili ukinе u celosti ili pak samo pojedine njegove odredbe.

Pravno dejstvo odluke ustavnog suda kojom je sud utvrdio da je zakon prestao da važi odnosno kojom je sud poništo ili ukinuo drugi opšti akt državnog organa ili organizacije koja vrši javna ovlašćenja je u tome, da zakon odnosno drugi opšti akt prestaje da važi.

Ako je na osnovu zakona koji je prestao da važi odnosno na osnovu ukinutog opštег akta državnog organa ili organizacije koja vrši javna ovlašćenja donet pojedinačni akt kojim je povređeno samoupravno pravo privredne organizacije, privredna organizacija ima pravo da traži od organa ili organizacije koja je donela pojedinačni akt, da izmeni pojedinačni akt pod uslovom, kad je pojedinačni akt dostavljen privrednoj organizaciji, da do donošenja odluke od strane ustavnog suda o prestanku važenja zalkona odnosno o ukladanju opštег akta nije prošlo više od šest meseci (računajući od dana dostavljanja pojedinačnog akta). Međutim, ustavni sud može odlučiti da privredna organizacija kojoj je pojedinačnim aktom povređeno ustavom utvrđeno pravo samoupravljanja ima pravo da zahteva izmenu pojedinačnog akta i kad je od dana dostavljanja pojedinačnog akta do dana donošenja odluke suda proteklo više od šest meseci (vidi čl. 31. Zakona o Ustavnom суду Jugoslavije). Razume se da je celishodno da u ovakvom slučaju privredna organizacija podnese odgovarajući zahtev nadležnom ustavnom суду, mada sud može to odlučiti i po sopstvenoj inicijativi.

Treba istaći i ovlašćenje ustavnog suda u gornjem slučaju, da može odlučiti da su sud i drugi nadležni organ odnosno organizacija na zahtev privredne organizacije čije je zakonom utvrđeno pravo povređeno, dužni izmeniti sve ili pojedine vrste pojedinačnih akata kojima je takvo pravo povređeno, a koji su strankama dostavljeni na određeno vreme pre donošenja odluke suda (čl. 31; tač. 4. ZUSJ). Predlog za izmenu pojedinačnog akta u gornjim slučajevima može se podneti u roku od šest meseci od dana objavljivanja odluke ustavnog suda u službenom listu.

Kad je pak ustavni sud *poništo* neki propis ili drugi opšti akt, privredna organizacija kojoj je pravnosnažnim pojedinačnim aktom donesenim na osnovu tog propisa ili opštim aktom povređeno samoupravno pravo ima pravo zahtevati od suda odnosno drugog organa ili organizacije koja je donela pojedinačni akt izmenu tog akta. Predlog za izmenu pojedinačnog akta podnosi se u roku od šest meseci od dana objavljivanja odluke Ustavnog suda Jugoslavije u »Službenom listu SFRJ« (čl. 32. ZUSJ). Prema tome, kad je opšti akt poništen, odluka ustavnog suda ima šire dejstvo nego kada je opšti akt ukinut. Kao što je istaknuto, u tom slučaju postoji obaveza da se pojedinačni akt izmeni, pa i kad je od njegovog donošenja do odluke ustavnog suda prošlo više od šest meseci.

Bilo da je pojedinačni akt donet u sledstvu ukinutog ili poništenog opštег akta, tim pojedinačnim aktom će se izvršiti izmena, poništaj ili ukladanje ranijeg pojedinačnog akta koji je donet na osnovu ranijeg protivustavnog opštег akta. Sadržina novog pojedinačnog akta zavisiće od konkretnog slučaja.

Ako je pojedinačni akt donet na osnovu zakona koji je prestao da važi, na osnovu republičkog zakona koji je ukinut ili na osnovu drugog propisa ili opšteg akta koji je poništen ili ukinut, takav akt ne može se izvršavati (ukoliko već nije izvršen). Prema tome, ne može se dozvoliti ni sprovoditi izvršenje ovakvog pravnosnažnog pojedinačnog akta. Ako je izvršenje započeto, izvršenje se mora obustaviti (čl. 33. ZUSJ).

U istom smislu su i odgovarajuće odredbe republičkih zakona o republičkim ustavnim sudovima.

V. ZAŠTITA USTAVNIH PRAVA I SLOBODA PROTIV NEZAKONITIH RADNJI

Zakonom o upravnim sporovima (čl. 69) predviđen je jedan oblik sudske zaštite ustavom utvrđenih prava samoupravljanja i drugih osnovnih prava i sloboda u slučaju kad su ova prava i slobode povređeni radnjom službenog lica u organu uprave odnosno odgovornog lica u radnoj ili drugoj organizaciji. Ovu zaštitu mogu da koriste pojedinci i organizacije u slučaju kad se radnjom službenog lica u organu uprave, odnosno odgovornog lica u radnoj ili drugoj organizaciji protivno zakonu neposredno sprečava ili ograničava vršenje ustavom utvrđenih prava samoupravljanja i drugih osnovnih prava i sloboda. Zakon o upravnim sporovima ima u vidu radnje koje se preduzimaju pod vodom službenih radnji, za čije vršenje ne postoji pravni osnov (tj. ne postoji opšti pravni akt, kao ni pojedinačni izvršni akt), na osnovu koga se može izvršiti odgovarajuća radnja. U takve radnje spadaju, na primer, samovoljna ograničavanje lične slobode, nasilno ometanje vršenja prava u određenim delatnostima bez donošenja akta, itd.

Nezakonite radnje službenog lica u organu uprave, odnosno odgovarajućeg lica u radnoj ili drugoj organizaciji treba da bude takva da se njom neposredno sprečava ili ograničava određenom pojedincu ili organizaciji vršenje ustavom utvrđenog prava samoupravljanja i drugih osnovnih prava i sloboda.

Predlog za zaštitu ustavnih prava i sloboda zbog nezakonite radnje može podneti pojedinac ili pravno lice, odnosno druga organizacija čija se ustavna prava i slobode ograničavaju ili se njihovo uživanje sprečava nezakonitom radnjom. U predlogu za zaštitu zbog nezakonite radnje pojedinac odnosno organizacija treba da navede radnju, mesto i vreme kad je radnja učinjena, organ odnosno organizaciju ili službeno lice koje je to učinilo, dokaze o tome, kao i zahtev da se otkloni zapreka ili ograničenje za vršenje prava ili obaveza.

Rok za podnošenje predloga za zaštitu zbog nezakonitosti radnje određuje se na taj način što se predlog može podneti sve dok radnja traje. Prema tome, predlog se ne može podneti, ako je dejstvo nezakonite radnje prestalo.

Ako lice prema kome je preduzeta radnja nije u mogućnosti da samo podnese predlog za zaštitu zbog nezakonite radnje, predlog može podneti i njegov bračni drug, dete, roditelj ili drugi bliski rođak.

Rešavanje o predlogu za zaštitu nezakonite radnje stavljen je u nadležnost okružnom суду opšte nadležnosti u čijem je području radnja učinjena.

Okrugni sud odlučuje u veću sastavljenom od trojice sudija.

Najosnovnije odredbe po kojima postupa okrugni sud pri rešavanju o predlogu za zaštitu zbog nezakonite radnje predviđene su Zakonom o upravnim sporovima. Međutim, te odredbe nisu dovoljne zbog čega i Zakon o upravnim sporovima predviđa za okrugni sud dužnost da po predlogu mora postupati hitno i na način kojim se, čuvajući osnovna načela postupka, obezbeđuje efikasna zaštita prava i interesa građana i organizacija.

Po prijemu predloga za zaštitu od nezakonite radnje sud ispituje najpre blagovremenost predloga u smislu čl. 71. stav 1. ZUS. Ako sud ustanovi da je predlog podnet pošto je nezakonita radnja prestala, on će odbaciti predlog odlukom. Ako ustanovi da je predlog blagovremen, sud će bez odlaganja predlog dostaviti na odgovor organu koji je izvršio radnju odnosno odgovornom licu, koje je to učinilo. Odgovor na predlog dostavlja se u roku koji odredi sud.

Međutim, nije neophodno da sud u svakom slučaju dostavi predlog na odgovor organu, odnosno odgovornom licu koje je izvršilo radnju. Sud može, prema okolnostima slučaja, doneti odluku po predlogu odmah i bez prethodnog dostavljanja predloga na odgovor, ako podaci o predlogu pružaju za to pouzdan osnov.

Kad sud nađe na osnovu dokaza koji su podneti uz zahtev za zaštitu zbog nezakonite radnje odnosno na osnovu podataka koje je sam sud prikupio, da je predlog osnovan, on donosi rešenje kojim zabranjuje dalje vršenje radnje. U ovakvom slučaju sud rešenjem istovremeno određuje šta je potrebno da bi se uspostavilo zakonito stanje, ostavljajući rok za izvršenje, a istim rešenjem određuje i zakonske sankcije za slučaj neizvršenja rešenja.

Ako sud, naprotiv, nađe da predlog nije osnovan, on donosi rešenje kojim odbija predlog kao neosnovan.

Protiv rešenja okrugnog suda kojim je zabranjeno dalje vršenje radnje, kao i protiv rešenja kojim je predlog za zaštitu zbog nezakonite radnje odbijen, može se izjaviti žalba republičkom vrhovnom суду u roku od tri dana od dana dostavljanja rešenja.

Ako je žalbu izjavio organ koji je izvršio radnju odnosno odgovorno lice koje je tu radnju izvršilo, u tom slučaju žalba ne odlaže izvršenje rešenja, ali sud može na predlog odložiti izvršenje ako prema okolnostima slučaja nađe da je to potrebno.

Kada je sud rešenjem zabranio dalje vršenje nezakonite radnje, on je dužan da odmah u cilju obezbeđenja izvršenja rešenja preduzme što je potrebno prema okolnostima konkretnog slučaja. Međutim, ako sud nalazi da može da dođe do izvesnog odugovlačenja u vezi sa izvršenjem rešenja, on može o rešenju obavestiti starešinu organu koji vrši nadzor nad organom koji je izvršio radnju odnosno nad odgovornim licem koje je to učinio; zatim može obavestiti javnog tužioca, kao i druge organe da bi oni sa svoje strane preduzeli potrebne mere radi uspostavljanja zakonitog stanja.

Ako rešenje suda kojim je zabranjeno dalje vršenje radnje i kojim je određeno što je potrebno da se uspostavi zakonito stanje ne bude izvršeno u ostavljenom roku, sud je ovlašćen i dužan da izvrši rešenje neposredno ili preko drugog suda ili organa. Ovakvo izvršenje

se prema okolnostima slučaja, sprovodi na trošak organa ili organizacije odnosno na trošak odgovornog lica koje je izvršilo radnju.

Ako sud posumnja da rešenje neće biti izvršeno u ostavljenom roku zbog stava odgovornog lica u organu odnosno organizaciji, sud može u cilju izvršenja rešenja staviti predlog nadležnom organu za udaljenje od dužnosti odgovornog lica; a po potrebi može protiv odgovornog lica, ako ono u određenom roku ne izvrši rešenje, izreći kaznu do 2.000 novih dinara, kao i odrediti i druge pogodne mere shodno pravilima izvršnog postupka.

VI. LEGITIMACIJA ZA PODNOŠENJE ZAHTEVA, PREDLOGA I PRAVNIH SREDSTAVA U VEZI SA OSTVARIVANJEM ZAŠTITE PRAVA SAMOUPRAVLJANJA PRIVREDNIH ORGANIZACIJA

Kao što je izloženo, pravo samoupravljanja privrednih organizacija mogu biti povređena kako aktima državnih organa, tako i aktima organizacije koja vrši javna ovlašćenja.

Ako je aktom državnog organa odnosno aktom organizacije koja vrši javna ovlašćenja povređeno pravo samoupravljanja privredne organizacije, u tom slučaju zahteve, predloge, žalbe i druga pravna sredstva u vezi sa ostvarivanjem prava samoupravljanja predviđena zakonom mogu u ime organa upravljanja privredne organizacije podnosići sudovima i drugim državnim organima direktor i predsednik radničkog saveta na osnovu odluke radničkog saveta. Prema tome, pretpostavka je da je radnički savet na sednici odlučivao o tome kakav će zahtev, predlog odnosno pravno sredstvo uputiti nadležnom državnom organu odnosno organizaciji koja vrši javna ovlašćenja i istovremeno odlučiće o tome ko će u ime radničkog saveta, zahtev predlog odnosno pravno sredstvo da podnese. Prema navedenoj odredbi, zahtev, predlog odnosno pravno sredstvo može da podnese ili direktor ili predsednik radničkog saveta, već prema tome koji je od njih ovlašćen odlukom radničkog saveta.

Ako se radi o ostvarivanju prava samoupravljanja predviđenih zakonom od strane dela privredne organizacije predloge, zahteve, žalbe i druga pravna sredstva u vezi sa ostvarivanjem ovih prava samoupravljanja, podnose u ime dela privredne organizacije, a na osnovu odluke organa upravljanja dela privredne organizacije, sudovima i drugim državnim organima predsednik organa upravljanja dela preduzeća, odnosno predsednik zbora radnih ljudi ukoliko ne bira organ upravljanja dela privredne organizacije. Prema tome, ako se radi o fabrici ili pogonu, kao delu privredne organizacije koji ima i svoje organe upravljanja (radnički savet ili radnički savet i upravni odbor), po pravilu će radnički saveti fabrike odnosno pogona doneti odluku da li će se sudu ili drugom državnom organu podneti odgovarajući zahtev, predlog ili pravno sredstvo, pa ukoliko radnički savet o tome odluči, u ime dela preduzeća zahtev, predlog odnosno pravno sredstvo podneće predsednik radničkog saveta fabrike odnosno pogona. Ako se pak radi o radnoj jedinici koja ne bira svoje organe samoupravljanja, u tom slučaju zbor radnih ljudi radne jedinice preduzeća razmatraće pitanje ostvarivanja

prava samoupravljanja i ukoliko odluči da se nadležnom državnom organu odnosno suđu podnese zahtev, predlog odnosno pravno sredstvo, on će istovremeno ovlastiti predsednika zbara radnih ljudi da u ime radne jedinice podnese odgovarajući zahtev, predlog odnosno pravno sredstvo (čl. 76. OZP).

Dr Savoljub Popović
prof. Pravno-ekonomskog
fakulteta u Nišu

SUMMARY

There exist legal devices for the protection of the rights to self-government of the working people in the economic organizations as well as the legal devices for the protection of the rights to self-government of the economic organizations themselves.

On the other hand, there exists a difference between the protection of the individual and collective rights to self-government of the working people in the economic organizations, too.

The protection of the individual rights of the members of the working community is provided by the Basic Law on Enterprises, Basic Law on Working Relations, Law on the Register of Voters, Basic Law on the Election of the Workers' Councils and Other Organs of Management in Working Organizations, and other laws. For example, a member of the working community can not be made responsible for his opinion and proposals in connection with the implementation of the rights to self-government and business affairs of the enterpris, etc.

There exist legal devices for the realization of the judicial protection of the rights to self-government of the economic organization.

An economic organization may demand the protection of its rights to self-government before the supreme court in case when its constitutional rights to self-government have been violated by a valid individual act of a state organ or any organization, and no other judicial protection has been provided.

An economic organization may realize the protection of its rights to self-government before the constitutional court when its particular right has been violated by a general act of state organ and or working or other organization which discharges public powers. Economic organization may institute proceedings for appraisal of constitutionality and legality in case some of its rights provided in the Constitution of the SFRJ or the republic constitutions have been violated by a general act.

When the right to self-government of an economic organization has been violated by an action of an official in the administrative organ and or the responsible person in working organization economic organization may realize the protection of its rigs to self-goverment before a competent county court of the general jurisdiction.

Finally, the question of the legal authorizations for raising of requests, proposals and other legal devices for the protection of the rights to self-government of the economic organization has been discussed.

